

Nadezhda Kostova

(Sofia, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences)

Professor Siyka Spasova-Mihaylova and her Contribution to Bulgarian Lexicography (on the Occasion of the 100th Anniversary of her Birth)

Abstract: This article presents the scientific contribution to Bulgarian lexicography made by Prof. Siyka Spasova-Mihaylova. She was involved in the work on the three-volume Dictionary of Modern Literary Bulgarian and was one of the authors of the lexicographic concept for the multi-volume Dictionary of the Bulgarian Language and the two-volume Phraseological Dictionary.

Keywords: Bulgarian lexicography, academic explanatory dictionaries, phraseological dictionaries

Надежда Костова

(България, София, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките)

Професор Сийка Спасова-Михайлова и нейният принос в българската лексикография (по случай 100 години от рождението ѝ)

Професор Сийка Спасова-Михайлова е сред основоположниците на съвременната българска лексикография. Нейният професионален път е свързан с Института за български език на Българската академия на науките.

Сийка Спасова е родена на 29 декември 1920 г. в Пловдив в семейството на гимназиални учители. Завършва класическа гимназия в родния си град, а след това славянска филология в Софийския университет. През 1946 г. постъпва на работа в Службата за български речник, която по-късно прераства в Институт за български език. През 1950 г. става научен сътрудник, през 1966 г. – старши научен сътрудник, а през 1976 г. – старши научен сътрудник I степен. Повече от 40 г. работи всеотдайно в Секцията за българска лексикология и лексикография и участва в създаването на академичните тълковни и фразеологични речници.

Организираната и целенасочена лексикографска дейност в Българската академия на науките започва през 1942 година с основаването на специална Служба за български речник, като много скоро към екипа се присъединява и Сийка Спасова. Основната задача е събиране на лексикален материал от художествена литература и публицистика, въз основа на който ще се изработи бъдещият речник.

През 1950 година, когато броят на събраните материали нарасна на един милион листчета, се започна самото съставяне на речника (РСБКЕ 1955: IV/RSBKE 1955: IV).

Речникът на съвременния български книжовен език излиза в три тома (Т. 1 през 1955 г., Т. 2 през 1957 г., Т. 3 през 1959 г.) и има за цел

да представи, с известен подбор, богатството от думи на съвременния български книжовен език и да спомогне за повишаването на езиковата култура у нас (РСБКЕ 1955: III/RSBKE1955: III).

Речникът е определен в предговора като *наръчен*, понеже не изчерпва цялото богатство от думи в българския език, като *нормативен*, защото посочва правилната форма, значение и употреба на думите, и като *тълковен* според обясняването на значенията на думите с най-характерните белези на понятията, а не с цялото енциклопедично знание за тях. Речникът е колективно дело, което обхваща няколко етапа – от събирането на лексикалния материал, през съставянето на речниковите статии от младшите научни сътрудници, после редактирането им от редакционна комисия от академици, член-кореспонденти и професори, а накрая главната редакция е направена от акад. Стоян Романски. Това е само кратко представяне на огромната работа, на търпеливия и упорит труд на много български езиковеди.

Тритомният *Речник на съвременния български книжовен език* е определен като „най-крупният публикуван труд на българската лексикография“ (Чолакова 1972/Cholakova 1972), „едно от най-значителните постижения на нашата лексикография“ (Чолакова 1978/Cholakova 1978), „основополагащ труд на съвременната научна българска лексикография“ (Чоролеева 2010/Choroleeva 2010), който се използва като основа за създаването на други тълковни и специални речници на българския език (Чоролеева 2013: 67/Choroleeva 2013: 67).

В този първи академичен речник не се посочва кой каква част е съставил или редактирал, но името на Сийка Спасова е сред съставителите. През първите години от своя професионален път тя трупа лексикографски опит в основните дейности по създаването на речник.

Следващата крачка в лексикографската работа е създаване на многотомен речник, който да обхване цялото словно богатство на българския език – книжовна и диалектна лексика, остарели и нови думи. Към изпълняване на тази задача се насочват придобилите увереност лексикографи Зара Генадиева, Кети Ничева, Сийка Спасова и Кристалина Чолакова, които пишат *Ръководство за съставяне на Речник на българския език*, издадено през 1966 г. Ръководството е не само практически насочено, но и на много високо теоретично ниво:

Това е първият труд по теория на лексикографията и по-специално по теория на тълковните речници в българската лексикография (Чоролеева 2013: 68/Choroleeva 2013: 68).

Сийка Спасова написва следните части от Ръководството: Илюстративен материал, част от дял Фразеология, Съществителни имена, Предлози. Тя вече е натрупала наблюдения за категорията число на съществителните имена, за значението и употребата на различни предлози, за видовете устойчиви съчетания, за фразеологизмите и техните варианти и синоними, за което свидетелстват нейните публикации по тези въпроси, посочени в библиография на трудовете ѝ (вж. Калдиева-Захариева 2011б/Kaldieva-Zaharieva 2011b) и персоналиите за нея (вж. Генадиева-Мутафчиева 1980/Genadieva-Mutafchieva 1980, Пернишка 1996/Pernishka 1996, Крумова-Цветкова 2005/Krumova-Tsvetkova 2005, Калдиева-Захариева 2011а/Kaldieva-Zaharieva 2011a).

Речникът на българския език е замислен като най-мощното и амбициозно лексикографско дело, което да събере и представи лексиката от „Рибния буквар“ на П. Берон до днес, т.е. да обхване 150 г. от развитието на езика (към датата на издаване на Ръководството). В него „по-широко ще бъде отразена лексиката и фразеологията от живата разговорна реч, както и специалната лексика“ (Ръководство 1966:

3/Rakovodstvo 1966: 3). Четирите авторки на Ръководството подчертават разликите с тритомния речник – не само по-голям по обем, т.е. с по-голям брой включени думи, но и с по-подробна разработка на значенията на думите. Детайлното представяне на семантичната структура на думите в *Речника на българския език* е научно постижение, заложено още от създателките на концепцията за него.

Въз основа на избраните лексикографски принципи сътрудниците от лексикографската секция разработват пробни речникови статии за различни части на речта, които са обсъдени и редактирани от авторките на Ръководството и включени като образци¹ на края на изданието. По този начин в процеса на самата работа се проверяват и коригират отделни теоретични положения и решения. Цяло десетилетие се доусъвършенства концепцията и се подготвя първия том, който излиза през 1977 г. През дългия подготвителен етап се попълват и обогатяват картотеките на Секцията за българска лексикология и лексикография, които достигат вече 5 милиона фиша с лексикален материал (Чолакова 1978/Cholakova 1978).

Сийка Спасова-Михайлова е една от авторките на лексикографската концепция на *Речника на българския език*. Тя активно участва в подготвителната работа и съставянето на първите токове на Речника. Като член на редакционната колегия редактира речникови статии от том 1 до том 5 включително. Така повече от 20 г. – от излизането на Ръководството (1966 г.) до отпечатването на т. 5 (1987 г.), Сийка Спасова-Михайлова влага творческите си сили и професионалния си лексикографски опит в идеята и реализирането на многотомния академичен *Речник на българския език*.

Речникът на българския език е речник тезаурус и заема първото място в йерархичната класификация на речниците, понеже е с най-голямата степен на сложност на лексикографската концепция (Чоролеева 2016: 52/Choroleeva 2016: 52). Неговата основна задача е да събере и запази цялата лексика на българския език и по този начин да служи на националната идентичност (Кримова-Цветкова 2014/Krumova-Tsvetkova 2014). От този най-голям тълковен речник на българския език са отпечатани 15 тома (до буква Р), работи се по буква С. Дълг на шепата останали лексикографи от Института за български език е да завършат „делото на няколко поколения български учени“ (Кримова-Цветкова 2013: 27/Krumova-Tsvetkova 2013: 27). За да не остане още един речник на БАН незавършен.

Успоредно с работата по *Речника на българския език* Кети Ничева, Сийка Спасова-Михайлова и Кристалина Чолакова замислят и осъществяват друг голям лексикографски проект – *Фразеологичният речник на българския език* в два тома (Т. 1 излиза през 1974 г., Т. 2 – през 1975 г.). Трите авторки представят своята идея в сп. „Български език“ със статията „Някои въпроси във връзка с изработването на „Фразеологичен речник на българския език“ (1963, кн. 4–5, с. 434–446). Необходимостта от такъв речник е пряко свързана с подготвянето на *Речника на българския език*, в който се предвижда представяне на фразеологизми с тълкуване на значенията им и с примери.

---

¹ Подобна практика съществува в българската лексикография. През 1920 г. Ст. Аргиров, Ст. Младенов, А. Теодоров-Балан и Б. Цонев издават „25 думи за български тълковен речник“, които представляват образци на речникови статии за тълковен речник, обсъждан в Българската академия на науките. Речникът, който започват четиримата академици, остава незавършен. Излизат 12 свезки, като Б. Цонев участва до втората свезка, Ст. Аргиров до трета, А. Теодоров-Балан до шеста, останалите шест свезки са подготвени от Ст. Младенов. През 1951 г. Ст. Младенов обединява свезките и издава том първи (А-К) на „Български тълковен речник с оглед към народните говори“. До края на живота си Ст. Младенов работи по втория том на речника, като съставя речникови статии за думите, започващи с буквите Л, М, Н, О, П, Р и С (до *свят*). Вторият том на речника на Ст. Младенов, макар и неиздаден, е ценно постижение на българската лексикография.

Трите авторки на Фразеологичния речник разработват цялостна стройна и оригинална теория, изложена в обширния увод. Въпреки че речникът е колективно дело, е посочено авторството на отделните части на концепцията. Сийка Спасова-Михайлова написва следните части от увода: от дял 1 Семантична характеристика на фразеологичните единици частите Фразеологизми варианти, Фразеологизми деривати, Лексикална вариантност; от дял 2 Лексикографска обработка на фразеологичните единици частите Тълкуване на фразеологизмите, Представяне на вариантите. Авторството на отделни теоретични постановки може да се проследи с посочените в бележки под линии публикувани научни статии, напр. при лексикалните варианти (на с. 28) са посочени 4 статии на С. Спасова-Михайлова.

Със сериозната теоретична разработка *Фразеологичният речник на българския език* представлява научно постижение за трите авторки. В увода споделят:

Трябваше да бъдат разрешени не малко проблеми, отнасящи се до обема и границите на фразеологичния състав на езика ни, до семантичната и функционална страна на фразеологизмите като самостоятелни езикови единици, до формата и границите на отделната фразеологична единица и модификациите в нейната формална структура и т.н. (ФРБЕ 1974: 8/FRBE 1974: 8).

Трудностите при създаване на теоретичната база на Речника произтичат от противоречивите и спорни схващания на различни езиковеди за фразеологизмите. Авторките стигат до ясна концепция за същността и характера на фразеологичната единица, като тази част от увода е от името на трите авторки.

Строгото придържане към концепцията характеризира процеса на създаване на Фразеологичния речник. Работата по изработването на речниковите статии е разпределена между трите авторки, като при редакцията всяка редактира другите две части, на които не е автор. Изработен е Показалец, който дава възможност да се открият и свържат различните варианти, да се уточни формата на фразеологичните единици, както и да се установи семантичната близост или диференцираност между тях. Така *Фразеологичният речник на българския език* не само събира цялото разнообразие от фразеологизми в българския език (включени са над 13 000 фразеологични единици, заедно с вариантите им), но и представя това богатство като система. Друго достойнство на Речника е прецизното тълкуване на фразеологичните единици, което е илюстрирано с примери от художествената литература и публицистиката. *Фразеологичният речник на българския език* е

най-добрият научен лексикографски труд, представящ най-пълно българската фразеология като система“ (Чоролеева 2013: 71/Choroleeva 2013: 71).

Създаването на двутомния Фразеологичен речник е забележително събитие в българската лексикография и лично постижение за авторките, сред които е името на проф. Сийка Спасова-Михайлова.

ЛИТЕРАТУРА

Генадиева-Мутафчиева 1980: *Генадиева-Мутафчиева, З.* Старши научен сътрудник I ст. Сийка Спасова-Михайлова на шейсет години. – Съпоставително езиковедие, №6, 104-106 (Genadieva-Mutafchieva 1980: *Genadieva-Mutafchieva, Z.* Starshi nauchen satrudnik I st. Siyka Spasova-Mihaylova na sheyset godini. – Sapostavitelno ezikoznanie, № 6, 104-106).

- Калдиева-Захариева 2011а: *Калдиева-Захариева, Ст.* Проф. Сийка Спасова-Михайлова на 90 години. – В: Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 13-20 (Kaldieva-Zaharieva 2011a: *Kaldieva-Zaharieva, St. Prof. Siyka Spasova-Mihaylova na 90 godini.* – In: *Ezikovedski izsledvaniya v chest na prof. Siyka Spasova-Mihaylova.* Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 13-20).
- Калдиева-Захариева 2011б: *Калдиева-Захариева, Ст.* Основни публикации на проф. Сийка Спасова-Михайлова. – В: Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 29-34 (Kaldieva-Zaharieva 2011b: *Kaldieva-Zaharieva, St. Osnovni publikatsii na prof. Siyka Spasova-Mihaylova.* – In: *Ezikovedski izsledvaniya v chest na prof. Siyka Spasova-Mihaylova.* Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 29-34).
- Крумова-Цветкова 2005: *Крумова-Цветкова, Л.* Ст. н. с. I ст. Сийка Спасова-Михайлова на 85 години. – Лексикографски преглед, № 8, 56-59 (Krumova-Tsvetkova 2005: *Krumova-Tsvetkova, L. St. n. s. I st. Siyka Spasova-Mihaylova na 85 godini.* – *Leksikografski pregled, № 8, 56-59).*
- Крумова-Цветкова 2013: *Крумова-Цветкова, Л.* Българската лексикография в началото на XXI век. – В: 70 години българска академична лексикография. Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология, 24–25 октомври 2012 г. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 21-29 (Krumova-Tsvetkova 2013: *Krumova-Tsvetkova, L. Balgarskata leksikografia v nachaloto na XXI vek.* – In: *70 godini balgarska akademichna leksikografia. Dokladi ot Shestata natsionalna konferentsia s mezhdunarodno uchastie po leksikografia i leksikologia, 24–25 oktomvri 2012 g.* Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 21-29).
- Крумова-Цветкова 2014: *Крумова-Цветкова, Л.* Българската тълковна лексикография и националната идентичност и култура. – В: Трети международен конгрес по българистика, 23–26 май 2013 г. Секция „Български език“. Подсекция „Съвременен български език. Лексикология и лексикография“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 20-34 (Krumova-Tsvetkova 2014: *Krumova-Tsvetkova, L. Balgarskata talkovna leksikografia i natsionalnata identichnost i kultura.* – In: *Treti mezhdunaroden kongres po balgaristika, 23–26 may 2013 g. Sektsia „Balgarski ezik“. Podseksia „Savremenen balgarski ezik. Leksikologia i leksikografia“. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 20–34).*
- Пернишка 1996: *Пернишка, Ем.* Сийка Спасова-Михайлова на 75 години. – Български език, № 2, 91–92 (Pernishka 1996: *Pernishka, Em. Siyka Spasova-Mihaylova na 75 godini.* – *Balgarski ezik, № 2, 91-92).*
- РБЕ: Речник на българския език. Т. 1–15. София: Изд. на БАН, 1977–2015 (RBE: *Rechnik na balgarskiya ezik. T. 1–15. Sofia: Izd. na BAN, 1977–2015).*
- РСБКЕ: Речник на съвременния български книжовен език. Т. 1–3. София: Изд. на БАН, 1955–1959 (RSBKE: *Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 1–3. Sofia: Izd. na BAN, 1955–1959).*
- Ръководство 1966: *Генадиева, З., К. Ничева, С. Спасова, Кр. Чолакова.* Ръководство за съставяне на Речник на българския език. София: Изд. на БАН (Rakovodstvo 1966: *Genadieva, Z., K. Nicheva, S. Spasova, Kr. Cholakova. Rakovodstvo za sastavyane na Rechnik na balgarskiya ezik. Sofia: Izd. na BAN).*
- ФРБЕ: Фразеологичен речник на българския език. Т. 1–2. София: Изд. на БАН, 1974–1975 (FRBE: *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik. T. 1–2. Sofia: Izd. na BAN, 1974–1975).*

- Чолакова 1972: *Чолакова, Кр.* Тридесет години българска лексикография в Института за български език. – Български език, № 5, 456-458 (Cholakova 1972: *Cholakova, Kr.* Trideset godini balgarska leksikografia v Institutata za balgarski ezik. – Balgarski ezik, № 5, 456-458).
- Чолакова 1978: *Чолакова, Кр.* Българската лексикография в миналото и днес. – В: Въпроси на българската лексикология. София: „Народна просвета“, 159-179 (Cholakova 1978: *Cholakova, Kr.* Balgarskata leksikografia v minaloto i dnes. – In: Vaprosi na balgarskata leksikologia. Sofia: „Narodna prosveta“, 159-179).
- Чоролеева 2010: *Чоролеева, М.* Тритомният Речник на съвременния български книжовен език – основополагащ труд на съвременната научна българска лексикография. – В: Лексикографията в европейското културно пространство. Материали от Петата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология, София, 19–20 октомври 2009 г. Велико Търново: ИК „Знак’94“, 9–14 (Choroleeva 2010: *Choroleeva, M.* Tritomniyat Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik – osnovopolagasht trud na savremennata nauchna balgarska leksikografia. – In: Leksikografiata v evropeyskoto kulturno prostranstvo. Materiiali ot Petata natsionalna konferentsia s mezhdunarodno uchashtie po leksikografia i leksikologia, Sofia, 19–20 oktombri 2009 g. Veliko Tarnovo: IK „Znak’94“, 9-14).
- Чоролеева 2013: *Чоролеева, М.* История и современное состояние болгарской лексикографии. – В: Славянская лексикография. Москва: „Азбуковник“, 61–90 (Choroleeva 2013: *Choroleeva, M.* Istoria i sovremennoye sostoyaniye bolgarskoy leksikografii. – In: Slavyanskaya leksikografiya. Moskva: „Azbukovnik“, 61-90).
- Чоролеева 2016: *Чоролеева, М.* Българската лексикография и класификацията на речниците. – В: Лексикографията в началото на XXI век. Доклади от Седмата международна конференция по лексикография и лексикология, 15–16 октомври 2015 г. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 49–54 (Choroleeva 2016: *Choroleeva, M.* Balgarskata leksikografia i klasifikatsiata na rechnitsite. – In: Leksikografiata v nachaloto na XXI vek. Dokladi ot Sedmata mezhdunarodna konferentsia po leksikografia i leksikologia, 15–16 oktombri 2015 g. Sofia: Izd. na BAN „Prof. Marin Drinov“, 49-54).

* Благодарност

Авторката благодари за подкрепата на Министерството на образованието и науката на България по Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, одобрена от РМС №577 от 17 август 2018 г.